

Informacinio psichologinio poveikio atskiriems individams bei jų grupėms metodai ir jų taikymas politikos procesuose

Petras Oržekauskas ir Saulius Šimanauskas

*Kauno technologijos universitetas
K.Donelaičio g. 20, 44239 Kaunas*

Straipsnyje nagrinėjami išorinio informacinio psichologinio poveikio žmogui bei žmonių grupėms metodai ir priemonės, esmė bei prigimtis, siejant jų naudojimo galimybes su žmogaus psichologijos ir psichikos pasireiškimo ypatumais bei analizuojant galimas šio poveikio pasekmes tiek atskiriems žmonėms, tiek jų grupėms bei politiniams procesams, vykstantiems visuomenėje. Tuo aspektu analizuojami politikos procesai ir ypač šių procesų poveikiui bei reguliavimui naudojami informacinio psichologinio poveikio metodai ir priemonės. Atkreipiamas dėmesys į potencialius pavojus ir pasekmes, kurias gali sukelti nekontroliuojamas ir neatsakingas atskirų informacinio psichologinio poveikio metodų, galinčių paveikti žmonių psichiką pasąmonės lygyje, naudojimas, kartu parodant, kad dauguma žmonių neturi jokių realių galimybių apsisaugoti nuo tokio poveikio.

Raktažodžiai: visuomenės sutartis, susitarimo ir bendradarbiavimo idėja, informacinis-psichologinis poveikis, psichologijos ir psichikos ypatumai, politikos procesai.

Keywords: society agreement, the idea of agreement and cooperation, information-psychological impact, peculiarities of human psychology and psyche, political processes.

Įvadas

Valstybė valdoma ir jos ekonominė bei socialinė struktūra saugoma specializuotos valstybės aparato dalies, viešosios valdžios mechanizmo – valstybinio valdymo organų, kuriuos demokratinės santvarkos sąlygomis formuoja politinės partijos ar jų atstovai pagal jiems išreikštą didžiausią daugumos rinkėjų pasitikėjimą, siekiant (politikams, nors ir ne visada, bei tikintis rinkėjams) sudaryti maksimalią socialinių ir kitų galimybių lygybę. Tai pasiekama sukuriant tam tikro pobūdžio informaciją ir pateikiant ją rinkėjams bei maksimaliai naudojant psichologinį poveikį, darant įtaką, įtikinant ar kitaip paveikiant rinkėjus priimti sprendimą palaikyti vieną ar kitą politinę partiją, jos programą bei siekius.

Šio straipsnio tikslas - išanalizuoti išorinio informacinio psichologinio poveikio žmogui metodus

ir priemones, naudojamas arba galimas panaudoti politinės veiklos procesuose, pateikiant jų taikymo ir pasireiškimo ypatumus, atkreipiant dėmesį į kai kurių jų pavojingumą tiek atskiriems žmonėms, tiek ir visuomenei.

Visuomenės sutarties siekimo sąlygos ir galimybės

Nepaisant valstybingumo išraiškos kitimo ir jo evoliucionavimo demokratijos kryptimi, pasiekti visišką santarvę tarp siekiančiųjų valdžios bei rinkėjų ir visiškai patenkinti visų jų politinius, ekonominius, socialinius bei kitus norus ir poreikius, taip pat garantuoti visų suinteresuotųjų šalių vienodas dalyvavimo ir reiškimosi sąlygas šiame procese, iki šiol nėra niekam pavykę. Šią problemą, pateikdamas galvosūkį *Kaip organizuoti valdymą, kad toje pačioje vietoje būtų sutelkta ir galia, ir išmintis?*, vienas pirmųjų iškėlė Platonas [1; 2]. Ši problema aktualumo neprarado ir vėlesniais laikais. Ji buvo nagrinėjama N.Makiavellio darbuose, T.Mooro veikale „Utopija“, T.Campanello „Saulės mieste“, ispanų dominikonų vienuolio Francisko de Vitoria darbe „Relectionas theologicae“, nagrinėjančio *visuomenės sutarties* galimybes, Ž.Ž.Ruso veikale „Apie visuomenės sutartį, arba politinės teisės principai“, taip pat vėlesnėse Š.Furjė

Petras Oržekauskas - Kauno technologijos universiteto Strateginio valdymo katedros docentas, technikos mokslų daktaras.

El. paštas: petras.orzekauskasj@ktu.lt

Saulius Šimanauskas – Kauno technologijos universiteto Strateginio valdymo katedros doktorantas.

El. paštas: saulius.simanauskas@ktu.lt

Straipsnis įteiktas redakcijai 2005 m. rugsėjo mėn.; recenzuotas; parengtas spaudai 2005 m. lapkričio mėn.

utopinėse teorijose, išdėstytose veikale „Naujasis pramoninis ir visuomeninis pasaulis“ [3]. Ši tematika gvildenta ir naujojo amžiaus filosofų darbuose. Ji neprarado aktualumo ir dabartinėje epochoje, ieškant protingos demokratijos galimybių [1; 5]. Ideali visuomenės ar bent jos formavimo pagrindų sudarymo siekia ir kai kurie Lietuvos politikai. Deja, tokie susitarimų bandymai, anot prancūzų filosofo E.Munjė, tai bandymai paversti *žmones gerai suderintomis ir gerai veikiančiomis mašinomis ar milžinišku tobulu vaikų sambūriu* [4]. To pasiekti, net neįvertinant žmogaus kaip išskirtinės Žemės būtybės specifinių ypatumų, visų pirma susijusių su jo anatominėmis, fiziologinėmis, psichologinėmis ir kitomis savybėmis, taip pat neįvertinant žmogaus fizinių, moralinių, intelektualinių ir kt. galimybių visumos ir atskirų individų skirtumų, o vien tik gilinantis į žmogų per jo asmenybės filosofinę sampratą ir jos pasireiškimą bei šio pasireiškimo ypatumus tarp atskirų visuomenės dalyvių ir kitų jos sudedamųjų dalių bei elementų, kartu vertinant ir ankstesnę žmonių patirtį, siekiant suderinti atskirų individų interesus bei pašalinti prieštaravimus jų individualizmo ir visuomeniškumo pasireiškime, net šioje epochoje, kaip rodo istorinė patirtis, *iki šiol nėra pavykę niekam*, nors tam tikra pažanga atskirose srityse ir pastebima [5]. Tai įrodo, kad *visuomenės sutarties* teorijos yra teisingos tik vienu teiginiu - kad bet kokio visiems priimtino ir visus visuomenės narius tenkinančio valdymo pamatas yra *susitarimo ir bendradarbiavimo idėja bei tos idėjos įgyvendinimo siekimas*. Vertinant šią situaciją, akivaizdu, kad šiuo metu galima siekti tik tokio susitarimo, kurio pagrindu, kaip teigia G.K.Chestertonas, būtų galima laikytis nuostatos *kad šventoje vietoje turime susilaikyti ir nesimušti* [6]. Taigi, nepaisant teigiamų poslinkių bei ryškių pokyčių visuomenės raidos procesuose, antagonistinių prieštaravimų tarp atskirų jos dalyvių (ypač vertinant dabartinės epochos interesų grupių, priskiriančių save prie valdančiojo sluoksnio, kurių veikla pastaruoju metu dažnai siejama ne su minties, žodžio, peticijų bei susirinkimų laisvės įgyvendinimu, o daugiau grindžiama materialinio pobūdžio tikslų įgyvendinimu), iš esmės nepavyksta sumažinti ir šiuo metu. Taigi nėra galimybių pasiekti ir visiems visuomenės nariams bendro bei priimtino susitarimo, leidžiančio jiems vienodai pasireikšti ir dalyvauti politikos procesuose bei valstybės valdyme. Akivaizdu, kad to padaryti nepavyks ir artimiausioje ateityje.

Vertinant šią problemą istorijos kontekste, būtina pažymėti, kad didžioji dalis prasmingos ir organizuotos žmonių veiklos, taip pat ir politinės,

buvo skirta kūrimui ir palaikymui santvarkų, organizacijų bei sistemų, nieko bendro neturėjusių su demokratija ir nesudariusių jokių sąlygų šioje veikloje aktyviai reikštis pagrindinei visuomenės daliai, kartu negalėjusiai reikiamai dalyvauti visuomenėje vykstančiuose procesuose bei galimos *visuomenės sutarties* formavime. Todėl bandymai sudaryti *visuomenės sutartį* buvo vienpusiai, nes susitarimo sąlygos buvo siūlomos, o dažniausiai ir primetamos daugumai visuomenės narių, kurie, vertinant tuometines daugumos valstybių valdymo sąlygas, santvarkų ypatumus, *informacijos* formavimo, skleidimo, valdymo bei priėmimo sąlygas, realiai neturėjo jokių galimybių pareikšti savo nuomonę ar nuostatas ne tik šios sutarties, bet ir kitais su visuomenės veikla susijusiais klausimais. Kaip tam tikrą išimtį šiame teiginyje galima išskirti graikų ir romėnų valstybingumo periodus, kuriuose graikų *agoras* ir romėnų *forumo* pasireiškimo laikotarpiu [7] jų visuomenių nariai turėjo geresnes tarpusavio bendravimo, diskusijų, ir ypač *informacijos pateikimo bei pasikeitimo sąlygas ir galimybes* visuomenės, politikos, taigi ir valstybės valdymo klausimais, palyginti su kitų Europos šalių visuomenės narių galimybėmis, ne tik jų valstybingumo atsiradimo, formavimosi, bet ir įtvirtinimo laikotarpiais. Valstybės valdymas, jos vidaus bei išorės politikos formavimas vyko vien *išrinktųjų* pagrindu; jie buvo įvardijami kaip *elitas, viešpataujančioji* arba *valdančioji* klasė. Nors prancūziškos kilmės elito terminas, kaip teigia V.Pugačiovas [5], pasirodė Sorelio ir V.Pareto darbų dėka tik XX a. pradžioje, politinio elitizmo idėjos buvo žinomos ir nagrinėjamos labai seniai. Ši tematika atsispindi Konfucijaus, Platono, N.Makiavellio ir kitų ankstesnių mąstytojų darbuose.

Šiuolaikinės klasikinės elito koncepcijos pagrindėjai buvo G.Mosca, V.Pareto, R.Michelsas, teigė, kad valdyti visuomenę ir valstybę išskirtines teises turi tik tam tikros mažumos grupės, kurios tas teises įgaudavo ir įgauna dėka išskirtinių šių grupių narių savybių, siejamų su jų prigimtimi, auklėjimu ir išsilavinimu (*o tai siejama su gebėjimais formuoti, keisti, skleisti, valdyti informaciją, kartu ir ja manipuliuoti*) bei dėka pačios žmonių visuomenės nevienalytiškumo, vertinant skirtingas atskirų jos narių fizines, protines, moralines, intelektualines bei kitas savybes [3]. Analizuojant šio periodo ypatumus, galima teigti, kad, nepaisant to meto *informacijos* perdavimo bei skleidimo galimybių, jos pagrindu darytas *psichologinis poveikis* visuomenės nariams, kuris daugeliu atvejų buvo vienpusis, dažnai prievartinis ir nesvarstytinas. Šis poveikis pasireiškė kaip sprendimų, priimtų

elitiniuose sluoksniuose, pateikimu vykdyti gyventojams – visuomenės nariams, dažniausiai siekiant pabrėžti ir išlaikyti savo kaip valdančiųjų statusą. Šis laikotarpis pasižymi ir tuo, kad visuomeniniams bei kartu politiniams procesams didelę įtaką turėjo religijos, kurios tuo metu buvo geriausiai įvaldžiusios žmonių valdymo ir įtakos jiems darymo žinias ir daugeliu atveju buvo valstybių ir valdžios rėmėjos bei dažnai jų valios vykdytojos [8; 9]. Vertinant tos epochos visuotinės raštijos bei pačios visuomenės daugumos narių raštingumo lygį ir menkas galimybes skleisti *informaciją* ir žodine, ir rašytine forma, skleidžiant *informaciją* svarbų vaidmenį atliko vizualiniai simboliai ir ritualai [10; 11; 12].

Pažanga pliuralistinės visuomenės formavimosi kryptimi veikė ir elitą, kartu ir jo santykius su elektoratu, visų pirma *informacijos* klausimais, siejamais su jos turiniu, kokybe bei pateikimo formomis, o pasikeitus sąlygoms, iškilo esminių permainų būtinybė. Tačiau, net ir vertinant pasiektą progresą formuojant naujas elito koncepcijas, kurių pagrindu buvo bandoma grįsti ir reguliuoti santykius tarp paties elito ir visuomenės narių, nei vertybių teorija [14], nei demokratinio elitizmo teorija, propaguota J.Schumpeterio, nei E.Holtmano pliuralizmo koncepcijos teorija [15], nei C.R.Milleso kairiojo liberalizmo koncepcijos teorija, neskaitino valdančiojo elito atsisakyti savo pozicijų, taigi neformavo realių *visuomenės sutarties* sudarymo galimybių. Aišku, tam didelę įtaką turėjo ir skirtumai bei nesutarimai tarp skirtingų visuomenės sluoksnių ir grupių. Bet, vis dėlto politinio elito nenoro užleisti savo pozicijų, visgi jis buvo priverstas susitaikyti su tuo, kad, demokratiškėjant visuomenei bei didėjant jos narių aktyvumui, valdant valstybę jis (elitas) turi tapti atviresnis, labiau įsiklausyti, įsigilinti bei atsižvelgti į visuomenės didžiosios dalies narių pageidavimus, norus, mintis, reikalavimus bei pasiūlymus, formuojant ir įgyvendinant politines nuostatas, programas. Politinis elitas jau negali taip laisvai elgtis su rinkėjais, nepaisyti jų nuomonės, naudoti neleistinų metodų, tokių kaip rinkėjų balsų pirkimas bei rinkimų rezultatų klastojimas [16; 17; 18], siekiant politinio viešpatavimo įvairiose viešosios politikos ir valstybės valdymo lygiuose.

Naujos dominavimo visuomenėje ir įtakos darymo jai tendencijos

Analizuojant šiuolaikinio politinio elito prigimtį, jį atstovaujančių partijų, jos narių elgesį ir veiksmus, jo veikimo mechanizmų ypatumus, kurie daugeliu atveju garantuoja visos sistemos veiklos perimamumą ir tęstinumą, kartu ryškėja ir kita tendencija. Tai

elito - interesų grupių (ypač tų, kurių tikslams būdingi materialiojo pobūdžio siekiai) bei jų narių noras ir toliau *dominuoti visuomenėje bei ją valdyti*, tačiau ne *šturkščios jėgos* (pvz., diktatūros), bet *politinės veiklos* pagrindu, išnaudojant demokratijos mechanizmą, manipuliuojant jos suteiktomis galimybėmis, visų pirma žodžio ir minties laisve, kuri pasireiškia per galimybę generuoti ir kartu skleisti reikiamą ir naudingą (interesų grupėms) turinio *informaciją* neribotais kiekiais, ja veikiant visuomenės narius kaip į rinkėjus arba kaip galinčius daryti įtaką kitų rinkėjų valios pasireiškimui, tam naudojant visus įmanomus mokslo ir technikos pasiekimus, ypač *informacijos* iškėlimo ne tik į atskiro žmogaus sąmonę, bet ir į jo sąmonę [1; 5; 17- 29; 31], taip pat ir grupiniame individų lygmenyje .

Dabartinėmis politinės veiklos sąlygomis poveikis žmogui, siekiant tam tikrų politinių tikslų, tampa labai panašus į elementarų prekių pardavimą, naudojant reklamos ir rinkodaros mokslų pasiekimus [30]. Tačiau, vertinant žmonijos sukauptas žinias apie žmogaus prigimtį, elgesį, psichologiją, fiziologiją ir kitas sritis bei žmogaus naudojamas organizacines, technines, technologines, finansines ir kitas poveikio priemones, taip pat vertinant, kad šiame procese pagrindinis produktas yra *informacija*, o jos vartotojas yra žmogus, kai kurie autoriai teigia [25; 31], kad šiuolaikiniai politinės veiklos procesai tampa panašūs į psichologinio karo procesus, nes juose naudojami tie patys *informacinio psichologinio poveikio* metodai ir priemonės, kurie daugeliu atveju yra ne tik nesuderinami su esamomis moralės, etikos ir teisės normomis, bet ir yra neleistini bei draudžiami įstatymų, todėl ir nenaudotini ne karo sąlygomis. Tačiau poreikis užsitikrinti dominuojančią padėtį visuomenėje, kartu turėti galimybę reikštis įvairiose valstybės valdymo institucijose bei naudotis šios padėties teikiama privilegijomis ir privalumais, yra labai stiprus. Todėl atskirų politikų, jų grupių, organizacijų bei politinių partijų niekas nesustabdo nuo tokių metodų ir priemonių naudojimo politinėje veikloje. Tai tik patvirtina aukščiau pateiktą teiginį, kad *informacinio psichologinio poveikio* metodai ir priemonės yra panašūs į karo sąlygomis naudojamas *poveikio* formas [5; 17; 18].

Prancūzų patarlė teigia, kad žmogų kaip ir triušį lengviausia pagauti už ausų. Informacinio psichologinio poveikio žmogui prasme tai reiškia, kad būtina ne tik paruošti reikiamą informaciją, bet ir tinkamai gebėti ją „įdėti“ (iškelti) į klausytojų (klausančiųjų) ausis [30; 31]. Žmonijos istorija rodo, kad informacinis psichologinis poveikis žmogui

buvo taikomas nuo pat pirmųjų žmogaus bendruomeninio gyvenimo būdo atsiradimo įvairiose epochose, nepriklausomai nuo religijos ar santvarkos tipo [8; 9; 11; 12], turint omenyje ir metodus, kurie, remiantis dabartine samprata, galėtų būti įvardyti kaip *juodųjų technologijų* metodai. Ši teiginį patvirtina vienas seniausių žmonijos rašytinių šaltinių – Šventasis Raštas (Psalmių knyga, 35 psalmės „Apsauga nuo piktų priešų“) citata apie tai, kad Dovydo priešai, *pikta trokšdami, jie apgaulingai kelia skundą prieš ramiai gyvenančius žmones* [13]. Informacinio psichologinio poveikio negalima suprasti siauriai, kaip tam tikros rašytinės ar žodinės informacijos pateikimą, turint tikslą veikti žmogų per jo akustinius ir vizualinius jutimo organus. *Psichologinį poveikį* reikia suprasti kaip poveikį žmogui ar jų grupei pateikiant arba įkeliant tam tikrą (turinio bei formos ir išraiškos prasme) informaciją per sąmoningai valdomus žmogaus jutimo organus arba aplenkiant sąmonę, veikiant tiesiogiai psichiką. Kalbant apie informacinį psichologinį poveikį, būtina gerai suprasti šio proceso sudedamąsias dalis, suvokti, kas yra informacija plačiąja prasme, koks jos poveikis žmogui tiek psichologine, tiek ir poveikio galimų pasekmių prasme, suvokti paties poveikio kaip labai sudėtingo proceso esmę.

Remiantis šiuolaikine samprata, informacija suprantama kaip ieškomos, gaunamos ar specialiai formuojamos, kaupiamos, analizuojamos ir saugomos įvairios žinios, kurios vienu asmenų perduodamos kitiems žodžiu ar raštu, individualia tvarka arba masinės komunikacijos priemonėmis. Šios žinios gali būti informacinio, mokomojo pažintinio arba tikslinio poveikio; jomis siekiama vienaip ar kitaip paveikti (kartais ir priverstinai) individą ar jų grupes. Informacija gali būti pateikiama žodine, rašytine, garsine forma, net kvapų pavidalu, įvairiomis vaizdinėmis formomis ir išraiškoms (pvz., plakatai, simboliai ir kt.), taip pat ir mimikos bei gestų veiksmis [32] (arba įvairiomis jų kombinacijomis), kurie leidžia informaciją pateikti pagrindiniam jos vartotojui – žmogui, priimant ją jutimaisiais organais, visų pirma, akustiniais ir vizualiniais, sensorinio jutimo diapazone (kai priėmimas ir suvokimas vyksta sąmoningai – sąmonės lygmenyje) bei subsensoriniame diapazone, kuriame informacija priimama nevalingai psichikos pagrindu (pasąmonės lygmenyje), aplenkiant sąmonę [28; 33-35]. Šiame procese labai svarbų vaidmenį vaidina žmogaus psichika ir jos ypatumų išnaudojimas.

Žmogaus psichika – tai žmogaus smegenų funkcija atspindėti aplinką ir reguliuoti organizmo

sąveiką su ja, kuri išoriškai pasireiškia žmogaus veikla ir elgesiu. Organizmui sąveikaujant su aplinka, vyksta tam tikri psichiniai reiškiniai ir procesai, kurie yra skirstomi į: 1) *pažintinius* – siejamus su pojūčiais, suvokimu, vaizdiniais, mąstymu, vaizduote, atmintimi; 2) *valios pasireiškimo* – ko nors siekimas, norų turėjimas, kurių realizavimas siejamas su temperamentu bei charakteriu, ir 3) *emocinius* arba *psichinės būsenos* – siejamus su nuotaika, nerimu bei pykčiu.

Vertinant iš psichologinio poveikio objekto pozicijų, žmogaus psichiką reikia suprasti kaip *poreikių - motyvacijos, intelektualumo - pažinimo, emocionalumo - valios* bei *komunikacijos - poelgių* pasireiškimo ir funkcionavimo sistemą. Žmogaus psichikos ypatumai bei jo organizmo sandara ir funkcionavimo mechanizmas leidžia daryti įtaką tai sistemai, kartu ir su ja susijusiems reiškiniams ir procesams, o tai visų pirma buvo ir yra naudojama gydymo tikslais, taikant psichoterapinius gydymo metodus [36; 37]. Vertinant smegenų funkcijos galimybes atspindėti aplinką ir reguliuoti organizmo sąveiką su ja, naudojant psichoterapinius metodus, veikiant per žmogaus pasąmonę, taikant juos ir pavieniams individams, ir jų grupėms, galimas aktyvus informacinis psichologinis poveikis, kartu koreguojamas ir aplinkos atspindys. Tai suteikia galimybę tiek koreguoti žmogui pateikiamos bei jo priimamos informacijos esmę ir turinį, jos vertinimą, tiek interpretuoti informaciją įvairiais aspektais, paliekant tam tikras pasekmes pačiam individui (tikslinė korekcija) arba individų grupei, tiek slopinti ar aktyvinti ne tik individualią, bet ir kolektyvinę sąmonę. Deja, ši žmogaus organizmo savybė sudaro sąlygas ir kitokio pobūdžio psichologiniam poveikiui, kuris, ypač dabartiniu metu, plačiai naudojamas ir kitais tikslais (pvz., politiniuose procesuose). Tuo remiantis, kai kurie asmenybės teorijos specialistai, tokie kaip F. Watsonas ir B. Skinneris, atstovaujantys bihevizmo krypties, teigia, kad psichologinio poveikio pagrindu galima ne tik kontroliuoti ir prognozuoti žmonių elgesį, bet ir, manipuluojant išorės dirgikliais, tarp jų ir informacinio pobūdžio, galima „suformuoti bet kokio tipo žmogų su bet kokia elgesio konstanta“, kartu numatytu būdu daryti įtaką žmonių elgesiui [38].

Dabartiniu metu informacinio poveikio žmogui ar jų grupei psichologinė prasmė ir esmė moksliniu lygiu yra gana giliai išnagrinėta ir suprantama, o sukaupta patirtis plačiai taikoma. Tuo remiantis, galima konstatuoti, kad informacinis ir psichologinis poveikiai yra neatskiriami, nes psichologinio poveikio efektą galima pasiekti tik

informacijos, kuri veikia žmogaus psichiką, dėka. Žmogaus psichikos ypatumai ir jos pasireiškimo bei panaudojimo galimybės yra vienas iš pagrindinių psichologijos mokslo tyrimo objektų. Nors pats psichologijos terminas pradėtas naudoti tik XVI a., labiau jis paplito, vokiečių filosofui Ch.Wolfo 1732 - 1734 m. paskelbus darbus „Empirinė psichologija“ ir „Racionalistinė psichologija“. Nepaisant to, iki XIX a. antrosios pusės psichologijos problemų nagrinėjimas atsispindėjo daugiausia filosofų darbuose. Vėlesnių mokslininkų, tokių kaip Z.Froido, A.Adlerio, E.Fromo, K.G.Jungo, darbai leido suvokti ne tik svarbiausius žmogaus psichologijos ir su ja siejamus procesus bei psichinius reiškinius, susijusius su sąmone, bet ir psichikos procesus, susijusius su pasąmone, kartu atskleidžiant jos svarbą ir reikšmingumą [36; 37].

Visų pirma, šios patirties taikymas naudotas gydymo tikslais, vėliau pradėtas taikyti ir kitose visuomenės veiklos srityse, ypač siekiant paveikti ar kitaip daryti įtaką ne tik pavieniems individams, bet ir jų grupėms. Šios tendencijos sustiprėjo XIX a. antrojoje pusėje Vakarų Europoje, susiformavus dviem naujoms psichologijos kryptims. Tai *tautų psichologijos* kryptis, kurią nagrinėjo vokiečių specialistai M.Lacarijus, G.Staintalis, V.Bundtas bei *masių psichologijos* kryptis, kuriai atstovavo prancūzų ir italų specialistai G.Lebonas, G.Tardas, V.Pareto, Š.Sigelė [25]. Kalbant apie psichologiją ir jos pasireiškimą politiniuose procesuose, *masių psichologijos* darbai turi labai svarbią reikšmę. Masių psichologijai dėmesys padidėjo po Antrojo pasaulinio karo. Tai paaiškinama karo metu naudotos propagandos patirtimi, kuri leido giliau suprasti informacijos psichologinį poveikį ne tik atskiriems individams, bet ir jų grupėms bei gaušybei žmonių.

Nagrinėjant psichologinį poveikį, būtina suprasti, kad galimybė veikti ne tik atskirus individus, bet ir jų grupes vaidina labai svarbų vaidmenį politiniuose procesuose. Vertinant psichologinius procesus ir juose pasireiškiančius individų bei jų grupių jausmus, išgyvenimus, nuotaikas, elgesį, veiksmus, siejant juos su politine tematika, būtina kalbėti apie politinę psichologiją, kuri pasireiškia per žmonių reakciją į politinius visuomenėje vykstančius procesus [5; 18; 30]. Nesuprantant ir neįvertinant politinės psichologijos ir jos svarbos, neįmanoma suvokti politinių procesų, vykstančių visuomenėje, taigi ir jų valdyti bei veikti. Politinė psichologija yra neatskiriama nuo socialinės psichologijos, kartu nuo politinio ir socialinio konformizmo [39], individų, grupių (masių) psichologijos. Vertinant psichologijos bei žmogaus psichikos ypatumus, yra

sukurta daug konkrečių psichologinio poveikio formų, leidžiančių labai efektyviai veikti žmogų ar jų grupes, tikslingai darant įtaką jų elgesiui, jausmams, nuotaikoms, sprendimams ir kt., o tai politikoje yra labai svarbu.

Informacinio psichologinio poveikio metodai

Psichologinio poveikio specialistų teigimu [31], informacinio psichologinio poveikio metodai gali būti skirstomi į:

1. Informacinį propagandinį;
2. Psichogeninį;
3. Psichoanalitinį (psichoreguojantį);
4. Neurolingvistinį;
5. Psichotropinį;
6. Psichotroninį.

Informacinis propagandinis poveikis – tai žodinis, informacinis poveikis, kurio pagrindinis tikslas tam tikrų ideologinių, socialinių idėjų, požiūrių, įsitikinimų formavimas, siekiant sukelti įvairias teigiamas arba neigiamas žmonių reakcijas. Tai labiausiai paplitęs ir naudojamas bei didžiajai visuomenės daliai gana aiškiai suprantamas metodas (ryškiausiai pasireiškiantis žiniasklaidos pagrindu), todėl jis priimtinausias [5; 17; 18].

Psichogeninis poveikis siejamas su fiziniu poveikiu žmogaus smegenims, kuris gali pasireikšti traumuojant smegenis fizine prasme arba veikiant žmogaus sąmonę šoką sukeliančiais vaizdais, siekiant mažinti jo racionalaus veikimo galimybes. Prie šio metodo priskiriamas ir poveikis žmogaus psichofiziologinei ir emocinei būsenai tam tikra spalva. Pavyzdžiui, veikiant žmogų *raudona, purpurine, geltona* bei *oranžine* spalvomis, jam padažnėja pulsas, padidėja arterinis spaudimas, kvėpavimas tampa gilesnis ir dažnesnis, o tai iš esmės padidina bendrą žmogaus aktyvumą [31]. Akivaizdu, kad Ukrainos politiniuose įvykiuose, susijusiuose su prezidento rinkimais, neatsitiktinai taip masiškai naudota oranžinė spalva. Tuo tarpu tokios spalvos kaip *žalia, mėlyna, žydra, violetinė* veikia raminamai. Remiantis tuo, teigiama, kad aktyviausia emocinė žmogaus išraiška siejama su *raudonos-geltonos* spalvų spektro dalimi, o *mėlynos-violetinės* spalvų spektras šį aktyvumą silpnina ir blokuoja. Šių dėsningumus žinoti yra labai svarbu, nes tai sudaro galimybes išgauti kuo didesnę, kartu ir efektyvesnę poveikį žmogui ne tik didinant jo emocinį aktyvumą, bet ir, pasak specialistų, didinant rašytinės bei kitos vizualinės informacijos poveikio efektyvumą. Kita vertus, tam tikrais atvejais tai leidžia ir slopinti nepageidaujamą ir nereikalingą žmonių aktyvumą.

Psichoanalitinis (psichokoreguojantis) poveikis - tai poveikis žmogaus pasąmonei terapinėmis priemonėmis (naudojant užkoduotus garsus ir žodines komandas), ypač hipnozės [36; 40; 41] ir kietai miegant, leidžiantis ne tik nustatyti žmogaus polinkius, jo paslėptą motyvaciją, bet ir nustatyti konkrečios informacijos buvimą žmogaus pasąmoneje, kartu įvertinant poveikio reikšmę pačiam žmogui. Be to, šis metodas leidžia koreguoti žmogaus psichinę būseną bei elgesį ir jam nemiegant. Kaip teigia vienas iš psichologinio poveikio žmogui specialistų V.Krysko, šių metodų poveikis įvairių žodinių komandų pavidalu žmogui ar žmonių grupei gali būti atliekamas užkoduota forma, reikiamą žodinių – komandinių poveikį perteikiant sąmoningai nepriimama, bet pasąmonės fiksuojama forma, kuri gali priversti žmogų ar jų grupes vykdyti šias komandas. Šis metodas grindžiamas žmogaus pasąmonės ypatumais [42; 43].

Neurolingvistinis programavimas (NLP) - tai viena iš psichologinio programavimo kryptių, kuri kaip mokslo sritis pradėjo formuotis XX a. 8-ajame dešimtmetyje [44]. Neurolingvistinio programavimo terminas sudarytas iš keleto žodžių junginio: *neuro* – tai pirmoji sudurtinio žodžio dalis, reiškianti jo sąsają su nervų sistema; *lingvistinis* – tai kalba žodžiais ir ne žodžiais (garsais), kuri naudojama sisteminti ir perduoti mintis. *Programavimas* – tai unikalus metodas, kurį naudoja kiekvienas žmogus, planuodamas, organizuodamas savo elgesį per informaciją, sukuriama ir saugoma savo smegenyse. NLP pradininkai – JAV Kalifornijos universiteto matematikas R.Brandleris ir lingvistas D.Grendajus, kurie, formuodami šią mokslo sritį, pasiūlė ir šamanizmo patirtį. NLP metodas daugiausia taikytas komandos valdymo kokybei gerinti, naudojant psichologinį programavimą. Jų darbus tęsia ir kiti specialistai [45; 46]. Kai kurie autoriai, pavyzdžiui, G.Počepcovas [30], neurolingvistinį programavimą laiko komunikacijos ir psichoterapijos sintezės produktu, leidusiu aiškiai apibrėžti psichoanalizės metodų taikymą konkrečiau komunikavimo rėmuose, tačiau kartu neapsiribojant vien tik žodinės informacijos naudojimu, bet kartu vertinant kiekvieno informacijos priėmimo kanalo galimybes, išskiriant dominuojantįjį bei nustatant jo efektyvumą. Tuo remiantis, neurolingvistinio programavimo efektyvumas gali būti sustiprintas papildomai veikiant garsais, simboliiais bei kvapais. Tai leido šį metodą pritaikyti ir politinėje veikloje, naudojant jį kaip vieną iš psichologinio poveikio rinkėjams metodą. Šis autorius teigia, kad NLP metodai plačiai taikomi politinės veiklos sferoje buvusiose sovietinėse respublikose, tačiau kartu

pabrėžia, kad jo taikymas politiniuose procesuose reikalauja gilesnių tyrimų. Neurolingvistinis programavimas, specialistų nuomone, leidžia valdyti, taigi ir veikti, tiek atskirus individus, tiek jų grupes, todėl pastaruoju metu NLP metodais ypač domisi tiek politinių technologijų, tiek vadybos specialistai.

Psichotropinis poveikis - tai poveikis žmogui ir jo psichikai naudojant medicininius, cheminius arba biologinius skysto, kieto arba dujinio pavidalo preparatus [31]. Šis metodu galima individualiai paveikti atskirus individus, taip pat įvairaus dydžio žmonių grupes. Šiais preparatais galima lengvai kontroliuoti bei keisti atskirų žmonių ir jų grupių elgesį, daryti įtaką informacijos priėmimui arba atmetimui, net kontroliuoti arba skatinti žmonių agresyvumą. Nors tokių metodų taikymas ne medicininiais tikslais yra griežtai kontroliuojamas ir neleistinas, tačiau praktiškai naudojamas. Viena lengviausių šio poveikių apraiškų – alkoholio poveikis. Šis poveikis žmogui ir jo psichikai buvo labai plačiai taikomas Antrojo pasaulinio karo metu. Efektyviausią poveikį didelėms grupėms galima pasiekti veikiant jas psichotropinėmis dujinio pavidalo medžiagomis, ypač tokiomis, kurios yra bespalvės ir bekvapės. Šio metodo taikymo pradžia - šamanizmo bei įvairių religinių ritualų išraiškoje žmonijos bendruomenių atsiradimo ir formavimosi laikotarpiu [9; 12]. Psichotropinio poveikio metodo taikymo atvejis, tikslingai veikiant pavienius asmenis bei turint konkrečius poveikio tikslus, kurie buvo siejami su politikos sritimi, aprašytas ir Lietuvos žiniasklaidoje [47].

Pats specifškiausias ir paslaptlingiausias, taigi daugeliui žmonių nesuprantamiausias, todėl dažniausiai nepagrįstai atmetamas ir nepripažįstamas, tačiau neabejotinai pats pavojingiausias ir kartu seniausiai žemėje naudojamas - *psichotroninio poveikio metodas*, kuris dažnai įvardijamas kaip parapsichologinis ir ekstrasensorinis [48; 49]. Šio metodo esmė - informacijos perdavimas, tiksliau įkėlimas į žmogų, per nesąmoningus jo informacijos priėmimo organus subsensoriniu priėmimo diapazonu, per kurį žmogus informaciją įsisavina psichika, aplenkiant sąmonę. Šia savybe pagrįstas 25 kadro poveikis, kurio esmė pasireiškia papildomos, akiai nematomos ir sąmoningai nefiksuojamos informacijos pateikimu prie pagrindinių 24 kadro, pasirodančių kas 1 sekundę, tačiau lengvai patenkančios ir žymiai geriau įsisavinamos, palyginti su sąmoningai priimtos informacijos įsisavinimu. Mokslininkai tokį fenomeną grindžia tuo, kad „vidutiniame“ žmoguje, vertinant fizines, fiziologines bei psichologines jo savybes, 97 proc. psichinės

veiklos vyksta pašmonės pagrindu ir tik 3 proc. sąmoningo reiškiniai pagrindu [31]. Šis fenomenalus reiškinys gyvybingas ne tik tradiciniais metodais pateikiamuose vaizduose (pvz., kino filmai), bet ir elektroninėse versijose, todėl šis metodas tampa ypač pavojingas ne tik dėl pačio poveikio galimybių, bet ir dėl menkų galimybių fiksuoti šį elektroninės versijos 25-ą kadra. Vienu iš *psichotroninio* poveikio priemonių teoretikų ir metodo kūrėjų yra D.Alexanderis - buvęs JAV specialiosios paskirties karininkas, ilgą laiką studijavęs žmonių elgesį ekstremaliomis sąlygomis bei parapsichologiją, žmogaus proto treniravimo galimybes. Pats parapsichologijos terminas yra kilęs iš graikų kalbos (*para* - šalia + *psichologija*); tai reiškia, kad parapsichologijos reiškinys yra šalia arba už psichologijos sampratos ribų [50]. Parapsichologijos, kuri kaip mokslinių tyrimų objektas pradėta tyrinėti 1882 metais įkūrus Londone Psichinių tyrimų draugiją, pasireiškimo esmė - žmogaus organizmo gebėjimas perduoti bei priimti informaciją ne per gerai žinamus jutimo organus, bet apeinant juos, dėl jo psichikos specifinių savybių bei paties organizmo, visų pirma smegenų, savybių (pašmonės lygiu) gauti, priimti bei perduoti informaciją naudojant organizmo elektromagnetinius ir biolaukus [48; 51; 52]. Psichotroninis poveikis galimas ne tik tiesiogiai veikiant žmogų ar jų grupes, pavyzdžiui, naudojant 25-ą kadra, užkodavimo būdą per tam tikros informacijos įvedimą į žmogaus pašmonę bei specialius aukšto ir žemo dažnio smegenų kodavimo generatorius, bet ir netiesiogiai sukuriant didelio formato holografinius vaizdinius virš žemės paviršiaus, pastelkus lazerinę techniką, kurie gali ryškiai paveikti žmonių psichinę būseną, priklausomai nuo šių vaizdų turinio ir poveikio tikslų. Psichotroninio metodo taikymo atgarsiai buvo juntami ir Lietuvoje vadinamųjų „prezidentūros įvykių“ metu, vertinant Rusijos viešųjų ryšių kompanijos „Almax“ veiklą. Daugelis šių metodų kuriami karo tikslais bei naudojami kariniuose konfliktuose, tačiau pastaruoju metu jie pasitelkiami ir politikoje.

Tokie metodai taikomi ir destruktivių sektų (kurios gali būti formuojamos religiniu, nacionaliniu, rasiniu, teroristinių idėjų ar politiniu pagrindu) veikloje [53]. Šį fenomeną nagrinėję autoriai T.Liri, M.Stuartas ir kt. teigia, kad sektos geba daryti įtaką jos pasekėjų mąstymui, mintims, iš esmės keisti jų vertybių sistemą, pasaulio suvokimą ir elgesį, kartu atlikti ir programuojamą individų valdymą. Analizuojant

sektų veiklą, pastebėta, kad į jas įsitraukia visiškai vienas į kitą nepanašūs žmonės: skirtingo charakterio, temperamento, auklėjimo, išsilavinimo, socialinės padėties ir amžiumi. Teigiama, kad sektų kontingentą sudaro inteligentiški, išauklėti, gerai išsilavinę, smalsūs, veiklūs, idealistiškai nusiteikę, dvasinio augimo siekiantys žmonės. Specialistų nuomone, dėl sektų gebėjimo įtraukti aukšto intelektualinio ir protinio lygio individus, jos tampa itin pavojingos, ypač joms savo veiklą perkėlus į politinę sritį. Politinės įtakos siekimas sektų pagrindu buvo užfiksuotas Japonijoje (pvz., apokaliptinio kulto sektos surengta zarino dujų ataka Tokijo metropolitene 1995 m.) ir kt. šalyse. Manoma, kad sektų organizavimo pagrindu veikia ir kai kurie judėjimai Rusijoje, pavyzdžiui, nacionalbolševikų politinė organizacija.

Psichologiniam poveikiui dažniausiai taikomi įtikinimo ir hipnozės metodai [20; 26; 28; 40; 41], sužadinant pamėgdžiojimo impulsą, privertimą, manipuliaciją ir kritiką.

Įtikinimas apibūdinamas kaip intelektualinis-psichologinis veikimas, perduodant (pateikiant) informaciją, turinčią aiškią ir konkrečią loginę seką, siekiant priversti individą ar jų grupę savanoriškai priimti pateikiamą informaciją, kuri turi atlikti veiklos (arba poelgio) sužadinimo (ar suaktyvinimo) vaidmenį. Kitaip tariant, šio metodo tikslas yra tas, kad individas ar jų grupė informaciją priimtų ne tiesiogiai, bet siekiant, kad su ja būtų sutinkama ir jos pagrindu būtų priimami sprendimai, ar ja būtų vadovaujamsi poelgiuose bei veiksmuose taip, kaip naudinga įtikinančiai pusei.

Įtaiga (sugestija) suprantama kaip psichologinis poveikis, pagrįstas tikslinės informacijos, kuriai nebūtinai papildomi įrodymai, įkėlimu į individą ar jų grupę. Šiuo metodu, siekiama daryti įtaką žmogaus protui ir valiai, veikiant jausmus. Įtaigos efektyvumui didelę reikšmę turi informacijos turinys, pateikimo forma bei šių dviejų veiksnių kombinacijos efektyvumas.

Pamėgdžiojimo-sužadinimo tikslas yra įtikinti arba priversti kitus pamėgdžioti individą ar jų grupę, tuo patraukiant į savo pusę. Pamėgdžiojimas pask prancūzų psichologo ir sociologo G.Tardas, yra pagrindinis visuomenės vystymosi, egzistavimo ir jos tęstinumo principas, leidžiantis perduoti, o kartu ir perimti informaciją kitoms kartoms. Politikoje šio metodo veikimas pasireiškia, kai eiliniai organizacijos nariai bando tapti panašūs į savo vadus, pamėgdžiodami jų elgesį, manieras, apsirengimą, išvaizdą ir kt. [19; 54].

Privertimas grindžiamas reikalavimu vykdyti kokius nors veiksmus, programas ar direktyvas, paremiant šį veiksma atviru arba užslėptu grasinimu.

Manipuliavimas - tai paslėptas individų ar jų grupės valdymas, veikiant jų mintis, elgesį, poelgius bei jausmus prieš jų valią [54], tuo pačiu veikiant jų psichiką [21].

Kritika - tai tam tikros informacijos pateikimas apie asmenį, jų grupę, reiškinius, programas, projektus ir t.t., siekiant tam tikrų tikslų. Kritika gali būti objektyvi ir subjektyvi, tai priklauso nuo šį metodą naudojančių asmenų ar jų grupių tikslų ir ketinimų.

V.Krisko psichologinį poveikį informacijos pagrindu, įvardija kaip propagandą, išskirdamas ją į tris kategorijas: *baltąją, pilkąją ir juodąją*. *Baltoji propaganda* grindžiama oficialia ir objektyvia informacija, neslepiančios šaltinių, naudojant patikrintus duomenis bei neslepiančios paties veikimo tikslų. *Pilkoji propaganda* siejama su iš dalies iškraipyta informacijos pateikimu, tačiau bandant ją pristatyti kaip teisingą, kartu naudojant nutylėjimo bei užslėpimo mechanizmą, tuo skatinant galutines išvadas (aišku, naudingas tokios informacijos skleidėjams) priimti patiems informacijos gavėjams ir ją pateikti kaip savo nuomonę, jiems to nesuvokiant. *Juodoji propaganda* visada vykdoma neteisingos, iškraipytos ir apgaulingos informacijos pagrindu bei turi tikslą šia informacija paveikti individą ar jų grupes taip, kad jis (arba jų grupė) ją priimtų kaip objektyvią ir neklystamą tiesą. Šių propagandų išraiška dabartiniais laikais įgavo aiškias ir konkrečias formas, įvardijamas rinkimų technologijomis, kurias specialistai skirsto į *baltąsias* ir *juodąsias*, arba *purvinąsias* [17; 21-23]. *Baltosios technologijos* - kai rezultatui pasiekti naudojant legalaus poveikio priemones, remiantis teisinga ir neiškraipyta informacija, o *juodosios*, arba *purvinosios*, - kai pasitelkiami neleistini ir nelegalūs metodai ir priemonės minėti šiame straipsnyje, kurios yra nepriimtinos ir demokratinėse valstybėse įstatymų paprastai draudžiamos, tačiau, nepaisant to, dažnai naudojamos [55]. Be baltųjų ir juodųjų technologijų, dažnai naudojamos vadinamosios *pilkosios technologijos*, kurios paskai kurie autorių [5; 18; 31], dėl savo gebėjimo rafinuotai iškraipyti ir paslėpti tikruosius informacijos pateikimo tikslus, yra pačios pavojingiausios, galinčios stipriausiai paveikti rinkėjus ir kartu padaryti žalą visuomenei bei valstybei.

Apibendrinant qprqšytuosius informacinio psichologinio poveikio žmogui metodus bei priemones ir jų galimybes, akivaizdu, kad jie yra ganėtinai efektyvūs (jų naudotojams), tačiau gali būti pavojingi ne tik žmonių psichologinei bei psichinei būsenai, jų sveikatai, bet ir visai visuomenei, jeigu jais bandoma neleistina valdyti ir manipuliuoti žmonėmis, siekiant tam tikro asmenų ar jų grupių išskirtinumo ir viešpatavimo daugumai visuomenės narių. Tokie veiksmai traktuojami kaip psichologinės prievartos metodai.

Apibendrinimas

Straipsnyje nagrinėta medžiaga rodo, kad išorinis informacinis psichologinis poveikis žmogui bei jų grupei buvo žinomas nuo labai senų laikų. Dabartinio laikmečio žmonijos pasiekimai įvairiose mokslo ir technikos srityse leido sukurti labai efektyvius, tačiau kartu ir gana pavojingus informacinio psichologinio poveikio (informacijos įkėlimo ir jos keitimo) žmogui metodus bei priemones, kurios vis dažniau ir agresyviau naudojamos ir politikos procesuose, siekiant paveikti atskirus individus bei jų grupes, kad jie priimtų reikiamus bei palankius sprendimus įtaką darantiesiems (tam tikras interesų grupes atstovaujantiems individams arba įvairioms organizacijoms, partijoms ir pan.). Nors kai kurie, poveikiai (pavyzdžiui, psichotropinis bei psichotropinis), gali ne tik pakenkti žmonių sveikatai, bet valstybei ir visai visuomenei. Apie tokių metodų egzistavimą, jų taikymą, poveikio pasekmes žino ir yra informuotas labai siauras specialistų ratas, tuo tarpu didžiajai visuomenės daliai apie tai nežinant, dėl ko iš jos atimamos ir galimybės apsisaugoti nuo tokio poveikio.

Literatūra

1. Lindblom, Ch.E., Woodhouse, E.J. *Politikos formavimo procesas*. Vilnius: Algarvė, 1999.
2. Platonas. *Valstybė*. Vilnius: Pradai, 2000.
3. Иноземцев, В.Л. *За пределами экономического общества*. Москва: Academia - Наука, 1998.
4. Mounier, E. *Le personnalisme*. Paris: Presses Universitaires de France, 1992.
5. Пугачев, В.П. *Политология*. Москва: АСТ, Философическое общество "Слово", 2001.
6. Chesterton, G.K. *Ortodoksija*. Vilnius: Aidai, 1998.
7. Pečiulis Ž. Žodžio dramaturgija ir demokratijos procesas. *Politologija*, 2004/4 (36), 59-77.
8. *Biblijos enciklopedija*. Vilnius: Alma littera, 1992.
9. Allan, J., Anderson, N., Bankes, G. ir kt. *Pasaulio religijos*. Vilnius: Alma littera, 1997.

10. Тресиддер, Дж. *Словарь символов*. Москва: Фаир-пресс, 1999.
11. Bugnard, P.F., Dorand, J.P., Stevan, D. ir kt. *Istorija*, 1. Vilnius: Baltos lankos, 1994.
12. Thompson G.M. *Naujojo amžiaus enciklopedija*. Vilnius: Alma littera, 2000.
13. *Šventasis Raštas*. Illinois, Brookfield: World Wide Printing Duncanville, 1998.
14. Veume, K. von. *Die politischen Theorien der Gegenwart*. Opladen, 1992.
15. Holtmann, E. *Politik – Lexikon*. München, Wien, 1991.
16. Парамонов, Д.О., Кириченко, В.В. *Методы фальсификации выборов*. Москва: Южно-российский институт информационных технологий, 2003.
17. Bieliniš L. *Rinkiminių technologijų įvadas*. Vilnius: Margi raštai, 2000.
18. Белякович Н.Н. *Политология*. Минск: Молодежное научное общество, 2001.
19. Горанчук В.В. *Психология делового общения и управленческих воздействий. Теория и практика*. Москва: Олма-пресс, 2003.
20. Курбейов, В.И. *Стратегия делового успеха*. Ростов-на-Дону: Феникс, 1995.
21. Валин, И.О. *Уроки психологической защиты. Не позволяйте собой манипулировать*. Санкт-Петербург: Питер, 2001.
22. Анохин, М.Г. *Политические технологии*. Социально – гуманитарное и политологическое образование, 2003. <http://www.humanities.edu.ru/db/msg/51118> [2005 m. rugsėjo 10 d.].
23. *Грязные технологии*. Новая идеология, 2003. http://www.newideology.ru/slovar_termin.php?termin_id=43 [2005 m. vasario 17 d.].
24. Поченцов, Г.Г. *Информационные войны*. Москва: Рефл-бук, 2000.
25. Назаретян, А.П. *Психология стихийного массового поведения. Лекции*. Москва: ПЕР СЭ, 2001.
26. Ryborz H. *Menas įtikinti. Kaip žmones palenkti į savo pusę*. Vilnius: Alma littera, 1999.
27. Гейвин, Х. *Когнитивная психология*. Санкт-Петербург: Питер, 2003.
28. Малдин-Р. *Психология влияния*. Санкт-Петербург: Питер, 1999.
29. Wundt, W. *Psichologijos pagrindai*. Vilnius: Alma littera, 2004.
30. Поченцов, Г.Г. *Паблик рилейнз для профессионалов*. Киев: Ваклер, 2000.
31. Крыско, В.Г. *Секреты психологической войны (цели, задачи, методы, формы, опыт)*. Минск: Харвест, 1999.
32. Пронилов, В.А., Ладанов, И.Д. *Язык мимики и жестов*. Москва: Стелс, 2001.
33. Первин, Л., Джон, О. *Психология личности. Теория и исследования*. Москва: Аспект Пресс, 2000.
34. Tepperwein K. *Menas mokytiš nepervargstant*. Vilnius: Alma littera, 1998.
35. Ховкинс, П., Шохет, Р. *Супервизия. Индивидуальный, групповой и организационный подход*. Санкт-Петербург: Речь, 2002.
36. Froidas Z. *Psichoanalizės įvadas. Paskaitos*. Vilnius: Vaga, 1999.
37. Рубинштейн, С.Л. *Основы общей психологии*. Санкт-Петербург: Питер, 1999.
38. Райгородский, Д.Я. *Психология личности*. Т. 1. Самара: Издательский дом “БАХРАМ – М” .2004.
39. Бундурка, А.М., Друзь, В.А. *Конфликтология*. Харьков: УВД, 1997.
40. Джексон Х. *Гипнотизм*. Орел: Книга, 1992.
41. Буль, П.И. *Техника гипноза и внушения (теория и практика гипнотерапии)*. Санкт-Петербург: ЛИО Редактор, 1992.
42. Murphy, J. *Jūsų pasąmonės galia*. Vilnius: Alma littera, 2002.
43. Wilson, B.K. *Subliminal Seduction. Ad Media's Manipulation of a Not So Innocent America*. New York: Signet, 1973.
44. Молден, Д. *Менеджмент и могущество НЛП. Как опередить конкурентов с помощью нейро-лингвистического программирования*. Киев, 1997. <http://lib.rin.ru/doc/i/51260p.html> [2005 m. rugsėjo 15 d.].
45. Georges, D.P. Improved employee selection and staffing through meta programmes. *Career Development International*, Vol. 1, No 5, October 1996, 5-9.
46. Thompson, J. E., Courtney, L., and Dickson, D. The effect of neurolinguistic programming on organizational and individual performance: a case study. *Journal of European Industrial Training*, Vol. 26, No 6, 2002, 292-298.
47. Gudavičiūtė D. Šamaniškos apeigos su narkotikų pėdsakais. *Lietuvos rytas*, 2005, Nr. 184 (4451).
48. Робертс, Р., Грум, Д. *Паранпсихология*. Санкт-Петербург: Прайм-еврознак, 2003.
49. Vaitkevičiūtė V. *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Žodynas, 2002.
50. *Lietuviška tarybinė enciklopedija*, 8 tomas. Vilnius: Mokslas, 1981.
51. Kvastad N.B. *Paranormalūs reiškiniai senojoje skandinavų literatūroje*. Kaunas: Markas, 2000.
52. Tepperwein, K., Aeschbacher, F. *Pasąptingą intuicijos galia*. Vilnius: Algarvė, 2005.
53. Лири, Т., Стюарт, М., и др. *Технологии изменения сознания в деструктивных культах*. Санкт - Петербург: Экслибрис, 2004. <http://www.bookap.by.ru/so-ciopsy/techcult/oglav.shtm> [2005 m. rugsėjo 17 d.].
54. Поченцов Г.Г. *Имиджология*. Киев: Ваклер, 2000.
55. Shabad G. *Juodosios ir pilkosios viešųjų ryšių technologijos*. BNS, 2004. http://seminarai.bns.lt/031002/shabad/shabad_summary.doc [2005 m. rugsėjo 10 d.].

Petras Oržekauskas and Saulius Šimanauskas

Methods of Information - psychological Influence on Individuals and Groups and Their Application in Political Processes

Summary

The methods and tools, essence and nature of external information-psychological influence on individuals and their groups are analyzed and presented in this article, associating the possibilities of their application with the manifestation of peculiarities of human psychology and psyche, analyzing possible subsequences of this influence both on the individuals, their groups, and political processes running in the society. The paper seeks to reduce some uncertainty coming both from many political processes, methods and tools of information – psychological influence and their possible impact on the society development. The article tends to highlight potential threats and subsequences, which can be provoked by uncontrolled and irresponsible use of information – psychological influence methods, affecting human psyche in sub-consciousness state, thus not giving any real possibilities to protect from that kind of influence.